

Beschrijving en waardering van nautische objecten in Nederland

De vuurtoren van Noordwijk aan Zee

door Peter Kouwenhoven / Nederlandse Vuurtoren Vereniging (www.vuurtorens.org), juni 2023

Noordwijk aan Zee op een tekening van C. van Alkemade uit 1560.

Cultuurhistorische waarden

- *Type object / nautische functie:*

Vuurtoren / verkenningsslicht

- *Leeftijd van het object:*

Gebouwd in 1922

- *Historische betekenis van het object en zijn omgeving:*

De kerk van Noordwijk nam in het 1444 op zich een vuurboet te bouwen voor de vissers, op de plaats waar zich thans hotel Huis ter Duin bevindt. De kerkmeesters en de vissers sloten een contract waarin was opgenomen dat de vuurboet op kosten van de kerk zou worden gebouwd en onderhouden en dat de schippers een jaarlijks bedrag zouden betalen, zodat de vuurboet "ten eeuwigden dage zou kunnen branden en onderhouden worden". In 1616 werd het contract herzien. In het vervolg zou de bijdrage van de schippers afhankelijk worden gesteld van de hoeveelheid gevangen vis. In eerste instantie werd alleen vuurgeld geheven van de Noordwijkse vissers, maar in 1658 dienden die vissers een verzoek in om ook de schepen van buiten Noordwijk te belasten. Als reden voerden ze aan dat bij andere vissersplaatsen schippers 'van buiten' inmiddels ook mee moesten betalen aan het onderhoud van de vuurboeten.

In 1716 is de bijna driehonderd jaar oude vuurboet in een zware storm door de zee verzwolgen. De kas van de vuurboetmeesters was leeg, dus daarom boden de Gasthuismeesters van Noordwijk aan Zee hulp aan. Ze leenden een bedrag van duizend gulden uit aan de schippers voor de bouw van een nieuwe vuurboet.

Er waren steeds vier vuurboetmeesters in dienst. Het waren Noordwijkse schippers die voor twee jaar in dienst waren en dan afgelost werden. Zij werden belast met het opzicht en de reparatie van de vuurboet en het kopen van kolen en ander noodzakelijk materiaal. Daarnaast was er een vuurboetstoker aangesteld om 's nachts het vuur brandend te houden.

In 1811 is de tweede vuurboet afgebroken en zijn de resterende kolen verkocht. Wanneer er opnieuw een vuurboet werd gebouwd is niet bekend, maar vermoedelijk was dat al snel na afbraak van de oude. Een tekening van Noordwijk uit 1823 maakt duidelijk dat er toen een vuurboet ten zuiden van het dorp stond. Ir. P.J.G. van Diggelen meldt in zijn publicatie 'Historische gegevens betreffende de grote kustlichten van Nederland' dat in 1838 sprake is van een stilstaand lamplicht met drie pitten, op een houten opstand. De bekende landschapsschilder Willem Antonie van Deventer maakte in 1845 een tekening van deze lichtopstand: een tamelijk primitief bouwsel dat deels van wrakhout in elkaar lijkt te zijn getimmerd.

In 1852 werd er een nieuw visserslicht gebouwd aan de noordkant van het dorp, naast het zogenoemde Schuitengat. Dit was een gegraven inham in de duinen, waar de bom-schuiten enigszins beschut op het droge konden liggen. Het nieuwe visserslicht is in

Noordwijk aan Zee op een tekening van C. Stegershoek uit 1823. Rechts op het duin, aan de zuidkant van het dorp, de vuurboet.

De houten vuurboet aan de zuidkant van het dorp, op een tekening van W. A. van Deventer uit 1845.

Een topografische kaart van Noordwijk aan Zee uit 1864, waarop de vuurbaak aan de noordkant van het dorp is aangegeven.

1854 beschreven in een brief van de gemeente Noordwijk aan het departement van Marine. Het was een grote lantaarn op de kap van een vierkant stenen gebouwtje op een duintop. Het had een Argandse lamp met twee pitten en een parabolische reflector. Vreemd genoeg is op een militaire topografische kaart uit die tijd aangegeven dat het een houten vuurbaak betreft. Naast de vuurbaak stond een grote houten seinmast. Wellicht is dit de verklaring voor de foute aanduiding op de kaart. Het nieuwe licht werd, net als zijn voorganger, alleen ontstoken wanneer de vissers op zee waren. De 'seinpost', zoals de vuurbaak ook wel werd genoemd, werd bemand met een wacht die in drie ploegen werkte gedurende het visseizoen. Toen in 1913 de laatste bomschuit van het Noordwijkse strand verdween, werd de seinpost gedoofd en afgebroken. In 1906 stelde het Rijk een plan vast voor verbetering van de kustverlichting in Nederland. In dat plan was opgenomen dat er tussen Scheveningen en IJmuiden een nieuw kustlicht moest komen. Juist bij Noordwijk kon men bij nevelig of mistig weer deze beide kustlichten niet meer waarnemen. Dat leidde er regelmatig tot strandingen voor de kust. Het was duidelijk dat dit de locatie was voor het nieuwe licht. Door de Eerste Wereldoorlog is de uitvoering van het plan vertraagd. Pas op 31 december 1921 kreeg het Leidse aannemersbedrijf W. Splinter en Zonen de opdracht om bij Noordwijk een nieuwe vuurtoren te bouwen. Het ontwerp is van architect O. Jelsma: een uit gewapend beton opgetrokken vierkante toren, afgewerkt met donkergetinte Friese gevelstenen. De toren verrees op dezelfde plek als de oude vuurbaak. Het lichthuis is vervaardigd en gemonteerd door de firma Penn & Bauduin uit Dordrecht. Deze ijzergieterij kreeg hiervoor op 5 juli 1922 opdracht, tezamen met het vervaardigen en plaatsen van lichthuizen voor de kustlichttoren te Egmond aan Zee, de lichtopstanden te Ossehoek en Val van Zierikzee en het verklikkerlicht van West-Schouwen. Het vervaardigen en monteren van 11 stuks ijzeren trappen voor de kustlichttorens van Noordwijk en Egmond werd op 5 augustus 1922 gegund aan Gebr. Vincent te Schiedam. De toren werd voorzien van een glazen lichthuis waarin naast een scheepvaartoptiek ook een luchtvaartoptiek werd geplaatst. Het luchtvaartlicht markeerde de vliegroute van Londen naar Schiphol. Beide lichten werden op 1 augustus 1923 voor het eerst ontstoken. In de meidagen van 1940 werden beide lichten op de vuurtoren gedoofd. Na de oorlog is het scheepvaartlicht weer in gebruik genomen maar het luchtvaartlicht niet meer, omdat de luchtvaart inmiddels over was gegaan op radionavigatie. In 1953 werd Noordwijk aan Zee kustwachtstation. Daarom kreeg de toren in dat jaar op een hoogte van 15 meter een aluminium uitbouw, voorzien van ramen, om als uitkijkpost dienst te kunnen doen. Tot 1953 werd de vuurtoren bemand door slechts één lichtwachter. De kustwachtpost vergde inzet van drie man, die wisselend dienst deden. De laatste hoofdlichtwachter, Dirk van Dee, die in 1954 in dienst kwam, vertrok in 1986. Sindsdien is de vuurtoren onbemand.

Architectuurhistorische waarden

- *Bijzonder belang van het object voor het oeuvre van architect of bouwmeester:*

Otto Jelsma (1882-1965), geboren te Ureterp (gemeente Opsterland), werd per 1 juli 1917 benoemd als bouwkundige bij het Loodswezen. Op 28 februari 1918 werd hij chef van de Bouwkundige Dienst van het Loodswezen, een functie die hij tot 26 januari 1938 vervulde.

Een opvallend object in zijn oeuvre is het gebouw van het Loodswezen aan de Pieter de Hoochweg in Rotterdam, dat in 1921 werd voltooid. Dit fraaie gebouw staat er nog steeds. Jelsma heeft twee vuurtorens ontworpen: de vuurtoren van Harlingen, gebouwd in 1921 en die van Noordwijk aan Zee, gebouwd in 1922. Opvallend zijn de overeenkomsten in stijl: vierkante stenen torens, met smalle, hoge ramen; een enigszins verbrede onderkant van de toren en een licht welvende uitbouw bovenin.

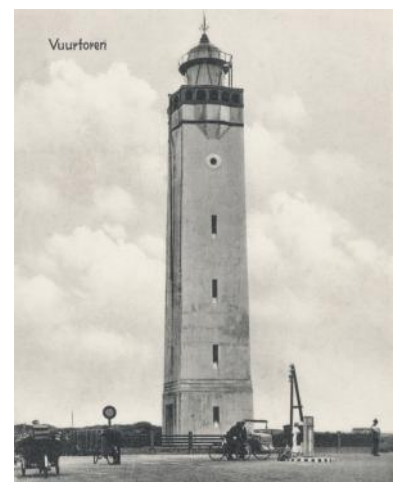
De koper- en ijzergieterij Penn & Bauduin (1843-1990) was een van de Nederlandse gieterijen die zich onder meer richtten op de vervaardiging van gietijzeren vuurtorens, kapen, vloerdelen en trappen voor het interieur van vuurtorens. De opdracht voor het vervaardigen van vijf lichthuizen, waaronder die voor de vuurtoren van Noordwijk, past geheel in de veelzijdige orderportefeuille van dit bedrijf.

Noordwijk aan Zee omstreeks 1923.

De vuurtoren in 1930.

De vuurtoren omstreeks 1935.

De vuurtoren in 1976, gezien vanaf de Koningin Wilhelmina Boulevard.

- *Bijzonder belang in verband met materiaalgebruik en bouwtechniek:*

De vuurtoren van Noordwijk aan Zee is een van de drie vierkante stenen vuurtorens uit de twintigste eeuw. Net als de vuurtorens van Harlingen (1921) en Ouddorp (1947-1948) is hij opgebouwd uit gewapend beton, bekleed met metselwerk. Alle drie de torens kregen problemen met regenwaterdoorslag, waarna een pleisterlaag of gritlaag is aangebracht. In Noordwijk aan Zee kregen S. van Weygaarden en J. Crama, stuka-doors te Leiden, op 31 oktober 1931 opdracht voor het aanbrengen van een pleisterlaag. In het voorjaar van 1932 is deze wit geschilderd.

Veel Nederlandse vuurtorens zijn op een gegeven moment verbouwd om ruimte te creëren voor een kustwachtpost. De wijze waarop dat in Noordwijk aan Zee is gebeurd is uniek. De sierlijke aluminium uitbouw werd geleverd door fa. Radefa uit Apeldoorn en het bouwkundig werk werd uitgevoerd door een aannemer uit Scheveningen.

- *Aanwezigheid originele optiek en lichtbron:*

De toren werd voorzien van een lichthuis met een glazen koepel waarin naast een scheepvaartoptiek ook een luchtvaartoptiek werd geplaatst. De scheepvaartoptiek, een lenspaneel voor vastlicht van de vierde grootte (375 mm), schijnende over 180°, werd in 1923 geleverd door Barbier, Bénard et Turenne uit Parijs. De lichtbron was een gloeilamp van 1.000 watt, gevoed uit het plaatselijke elektriciteitsnet, met een gaslicht als reserve. Het lichtkarakter was GO(3)W20s, ofwel elke 20 seconden een groep van 3 onderbrekingen. Deze optiek is er nu nog steeds. In 1981 werd een lampenwisselaar met halogeenlampen van 1.000 watt geplaatst. Het lichtkarakter bleef ongewijzigd. In 2021 werd de lampenwisselaar vervangen door een ledarmatuur met zwarte 'koelvleugels'.

Het is niet bekend welk type luchtvaartoptiek in gebruik was. De luchtvaartoptiek was in 1967 nog steeds aanwezig op de toren maar is ergens in de jaren daarna weggehaald.

- *Aanwezigheid van authentieke elementen van het oorspronkelijke interieur en exterieur en (on)roerende zaken:*

De toren is in de loop van de jaren nauwelijks van uiterlijk veranderd, met uitzondering van de in 1953 aangebrachte uitbouw voor de kustwacht. De glazen luchtvaartkoepel is gebleven, ofschoon de functie als luchtvaartlicht was vervallen. De vuurtorens van Scheveningen en Egmond aan Zee hadden ook zo'n glazen koepel maar die is inmiddels weer vervangen door een koperen kap. Noordwijk aan Zee heeft nu de enige vuurtoren in Nederland die ons herinnert aan deze periode in de luchtvaartgeschiedenis. Daarnaast staat er in Kootwijk een watertoren met een glazen koepel, waarin ook een luchtvaartlicht heeft gefunctioneerd.

Begin jaren '60 werd de machinekamer onder het lichthuis enigszins vergroot om de schakelkast te kunnen plaatsen voor het automatisch bedienen van de lampenwisselaar.

Op 27 augustus 2019 werd, met de steun en inspanningen van lokale bedrijven, weer een vlaggenmast op de vuurtoren geplaatst, zoals dat tot 1986 ook het geval was. Opvallende elementen van het interieur zijn de blauwgeverfde ijzeren trappen en hekken bij de trapgaten. Het interieur van de kustwachtpost is weer zo goed mogelijk ingericht zoals vroeger.

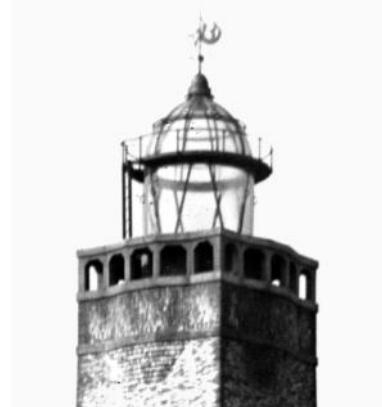
Ensemblewaarden

- *Aanwezigheid lichtwachterswoningen en andere objecten waarmee het object een eenheid vormt:*

Er zijn geen lichtwachterswoningen gebouwd. De lichtwachters woonden in het dorp. Lange tijd stond de vuurtoren in onbebouwd duingebied. Begin jaren 60 kwam daar verandering in. De vuurtoren werd toen als bouwkundig element opgenomen in een nieuw winkelcentrum. Het plein bij het winkelcentrum heet 'Vuurtorenplein'.

- *Bijzondere betekenis van het object voor het aanzien van de streek, stad of dorp:*

De vuurtoren is een belangrijk, kenmerkend object aan de Koningin Wilhelmina Boulevard en medebepalend voor de skyline van Noordwijk aan Zee.

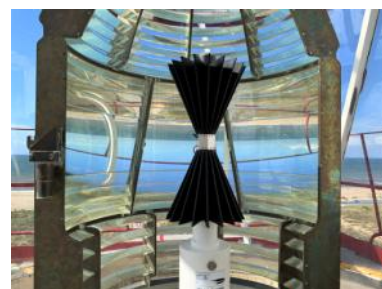
Het glazen lichthuis in 1922, voordat de optieken werden geplaatst.

De oorspronkelijke lampenwisselaar uit 1923, met gloeilamp en gasgloeilicht.

De lampenwisselaar uit 1981 met halogeenlampen.

In 2021 werd een ledarmatuur geplaatst.

Toekomstwaarde

- *Monumentenstatus:*

Rijksmonument sinds 1980, nr. 30734

- *Eigenaar en beheerder:*

De Staat der Nederlanden is eigenaar en Rijkswaterstaat is verantwoordelijk voor het beheer en onderhoud van de toren.

- *Huidig belang voor de scheepvaart:*

De vuurtoren functioneert nog steeds als verkenningsschicht. De toren is sinds 1986 onbemand.

- *Alternatief gebruik van het object en toegankelijkheid:*

Sinds 2002 bemannen zendamateurs de toren elk jaar in het derde weekend van augustus: het 'International Lighthouse and Lightship Weekend'. Ze communiceren dan met hun apparatuur met collega's over de hele wereld. De Koninklijke Nederlandse Redding Maatschappij gebruikte in het verleden de toren voor communicatiedoeleinden tijdens oefeningen en reddingsacties.

De plaatselijke Stichting Kurt Carlsen, die zich richt op behoud van de voormalige motorstrandreddingboot Kurt Carlsen, heeft in het voorjaar van 2019 een huurovereenkomst gesloten met het Rijksvastgoedbedrijf en de gemeente Noordwijk, met het oog op een structurele openstelling van de vuurtoren voor publiek. Op 14 juni 2020 was dat voor het eerst het geval.

In de toren is een kleine vuurtorenexpositie ingericht, met informatiepanelen, foto's en vitrines en er worden rondleidingen gegeven. In de kustwachtpost beleef je de sfeer van vroeger en je kunt er met de grote verrekijker van de kustwachters de omgeving verkennen.

- *Binding met de lokale bevolking:*

De Noordwijkers zijn erg gesteld op hun vuurtoren. Hij is belangrijk voor de identiteit van het dorp als badplaats. Bovendien is de vuurtoren sterk verbonden met het redingwezen. Noordwijkers maken gretig gebruik van de mogelijkheid die de Stichting Kurt Carlsen biedt om bij feestelijke gelegenheden de vlag te hissen op de vuurtoren.

- *Onderhoudstoestand:*

Medio 2018 kreeg Sika Nederland B.V. opdracht van Rijkswaterstaat voor groot onderhoud aan zowel de vuurtoren van Noordwijk aan Zee als die van Egmond aan Zee. In tegenstelling tot de situatie bij diverse andere vuurtorens werd er in Noordwijk geen Chrom-6 aangetroffen in de verf. Dit project verliep dan ook voorspoedig.

Er zijn herstelwerkzaamheden uitgevoerd aan de schacht, de toren is opnieuw wit geschilderd en heeft een beschermende laag gekregen, waardoor de witte kleur langer meegaat. In de winter van 2019-2020 zijn de noodzakelijke aanpassingen aan het interieur uitgevoerd, om de openstelling voor publiek mogelijk te maken.

- *Bedreigingen:*

Geen.

De vuurtoren en omgeving vlak na de Tweede Wereldoorlog. De bakstenen toegangspoort naar het terrein van de voormalige Duitse Batterie Noordwijk is links nog te zien. Achter de vuurtoren bevindt zich een parkeerterrein. Bron: Atlas van Noordwijk.

Het vuurtorenplein met het net geopende winkelcentrum in 1964.

Het vuurtorenplein in 2017.

De vuurtoren wordt 's avonds op een bijzondere manier verlicht.

Het interieur van de kustwachtpost is weer zo goed mogelijk ingericht zoals vroeger.